

การให้ความหมายและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมี สุขของครอบครัวไทยในกรุงเทพมหานคร

สาวิตรี ทยานศิลป์*, จิตตินันท์ เดชะคุปต์**, นิทัศน์ ภัทรโยธิน*** และรุจา ภูไพบูลย์****

Received : May 7, 2020

Revised : September 24, 2020

Accepted: October 14, 2020

บทคัดย่อ

“ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว” เป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่มีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อการพัฒนาคนในประเทศ การวิจัยนี้ทำการศึกษาการให้ความหมายและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยที่อาศัยในกรุงเทพมหานคร ด้วยการสนทนากลุ่มกับผู้แทนสมาชิกครอบครัวในกรุงเทพมหานครจำนวน 35 คนจาก 2 ชุมชนในกรุงเทพมหานครที่ถูกสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายมาจากพื้นที่ที่มีข้อมูลฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงและต่ำ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการสนทนากลุ่มพบว่าครอบครัวในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ให้ความหมาย “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” ว่าเป็นครอบครัวที่สมาชิกมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุขพบว่ามี 9 องค์ประกอบ ได้แก่ สัมพันธภาพ บทบาทหน้าที่ เศรษฐกิจ การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ความร่วมมือและความปลอดภัยในชุมชน การพัฒนาทางจิตวิญญาณ การดูแลสุขภาพ การศึกษา และความมั่นคงและการพึ่งพา

คำสำคัญ: ครอบครัว / อยู่ดีมีสุข / กรุงเทพมหานคร / ความหมาย

ผู้รับผิดชอบบทความ: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาวิตรี ทยานศิลป์ สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล E-mail: sawitri.tha@mahidol.ac.th

*ปร.ด. (ประชากรศาสตร์), ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล

**Ph.D. (Human Development and Family Studies), รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชามนุษย์นิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

***Ph.D. (Economics), นักวิชาการอิสระ

****DNS. (Family Health Nursing), ศาสตราจารย์ประจำโรงเรียนพยาบาลรามาธิบดี คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

Family Well-Being in Bangkok Metropolis: Definition and Relating Factors

Sawitri Thayansin*, Chittinun Tejaguta**, Nitus Patrayotin***, and Rutja Phuphaibul****

Abstract

"Family well-being" is an indicator that is important and beneficial to human development in the country. This research, therefore, studies the perception of the well-being and factors related to the well-being of Thai families in Bangkok Metropolis. Data were collected by a focus group discussion with 35 representatives of family members from 2 communities in Bangkok Metropolis, selected by simple random sampling from areas with high and low economic status. Data collected were then analyzed by content analysis. A focus group discussion revealed the meaning of family well-being that is a family where members have a good relationship and economic security. The factors related to the well-being of the family in Bangkok Metropolis were found in 9 components including relationships, role, economic, sufficiency economy, community sharing and safety, spiritual development, health, education, and self-sufficiency and dependency.

Keywords: Family / Well-being / Bangkok Metropolis / Definition

Corresponding Author: Assistant Professor Dr.Sawitri Thayansin, National Institute for Child and Family Development, Mahidol University, E-mail: sawitri.tha@mahidol.ac.th

*Ph.D. (Demography), Assistant Professor, National Institute for Child and Family Development, Mahidol University

**Ph.D. (Human Development and Family Studies), Associate Professor, School of Human Ecology, Sukhothai Thammathirat University

*** Ph.D. (Economics), Independent Scholar

****DNS. (Family Health Nursing), Professor, Ramathibodi School of Nursing, Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital, Mahidol University

1. บทนำ

“ครอบครัว” เป็นหน่วยที่สำคัญที่สุดในสังคม ดังนั้น การได้รู้และเข้าใจถึงความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกในครอบครัวจึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคนและประเทศ ที่ผ่านมามีการพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อประเมินผลลัพธ์ของการพัฒนาครอบครัวหลายตัวชี้วัด ตั้งแต่ ค.ศ.1940 แนวคิดเกี่ยวกับ “Human Well-Being” และ “Quality of Life” ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ในหลายประเทศมีการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างเป็นทวีคูณ สำหรับแนวคิดเรื่อง “Well-Being” แม้จะมีนักวิจัยสนใจอยู่มากในระยะนั้น แต่การให้ความหมายหรือการกำหนดตัวชี้วัด “Well-Being” ยังคงมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง โดยในแต่ละประเทศจะมีการกำหนดนิยามของ Well-Being ตามสถานการณ์ ตามค่านิยมของแต่ละประเทศ และตามแนวทางการพัฒนาของประเทศนั้น ๆ

จากการศึกษาความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว (family well-being) ในหลายประเทศพบว่า มีการให้ความหมายและพัฒนาเครื่องมือมาใช้ประเมินความอยู่ดีมีสุขที่มีความหลากหลาย เช่น มหาวิทยาลัยจอร์เจียในประเทศสหรัฐอเมริกาพัฒนาเครื่องมือวัดความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวตั้งแต่ ค.ศ.1999 มีตัวชี้วัด 5 ด้านได้แก่ ทักษะการเป็นบิดามารดา (parenting skills) พัฒนาการเด็ก (child development) สุขภาพเด็กและครอบครัว (child and family health) สัมพันธภาพภายในครอบครัว (family relationships) และแหล่งสนับสนุนทั้งภายในและภายนอกครอบครัว (formal and informal sources of support) (Peisher, Sewell, & Kirk, 2001) ประเทศไอร์แลนด์ใน ค.ศ.2001 ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกในครอบครัวทั้งทางร่างกายและจิตใจ ได้แก่ ปัจจัยด้านโครงสร้างครอบครัว (family type) กระบวนการในครอบครัว (family process) คุณลักษณะส่วนบุคคล (individual characteristics) เช่น บุคลิกภาพ เป็นต้น และสิ่งแวดล้อมของครอบครัว (family circumstances) เช่น เหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต การศึกษา ขนชั้นทางสังคม เป็นต้น ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการในครอบครัวและโครงสร้างครอบครัวมีผลต่อสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดาและบุตร ขณะที่ไม่พบว่าปัจจัยด้านเศรษฐกิจสังคมมีผลต่อสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดาและบุตร (McKeown, Pratschke, & Haase, 2003) แนวคิดเกี่ยวกับ Family Well-Being Model ของประเทศออสเตรเลีย (Family Australia, 2006 อ้างถึงใน Wollny, Apps, & Henricson, 2010) ประกอบด้วย สัมพันธภาพในครอบครัว (supportive family relationships) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (economic security) ความปลอดภัยและสุขภาพ (physical safety and health) และความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก (outside social connections) นอกจากนั้น ยังมีการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้สำรวจความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวในประเทศนิวซีแลนด์ โดยใช้แบบสอบถามที่มีองค์ประกอบ 6 กลุ่ม ได้แก่ รายได้ครอบครัว การศึกษา การทำงาน การเคหะ การเข้าถึงสาธารณูปโภค และสุขภาพ (Milligan, Fabian, Coope, & Errington, 2006) ส่วนองค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Co-Operation and Development, 2016) ได้พัฒนารอบแนวคิดเกี่ยวกับ Family Well-Being ใน ค.ศ.2009 ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลักคือ 1) สถานะทางด้านวัตถุ (material condition) ได้แก่ รายได้และความมั่งคั่ง (income and wealth) การมีงานทำ (jobs and earnings) และการมีที่อยู่อาศัย (housing) 2) คุณภาพชีวิต (quality of life) ได้แก่ ภาวะสุขภาพ (health status) สมดุลการทำงานและชีวิต (work-life balance) การศึกษาและทักษะ (education and skills) ความสัมพันธ์ทางสังคม (social

connections) การมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองและการปกครอง (civic engagement and governance) คุณภาพสิ่งแวดล้อม (environmental quality) ความมั่นคงปลอดภัยส่วนบุคคล (personal security) และ สุขภาวะเชิงอัตวิสัย (subjective well-being) และ 3) ทรัพยากรเพื่อความอยู่ดีมีสุขในอนาคต (resources of future well-being) ซึ่งหมายถึง ความเพียงพอของทรัพยากรที่จะทำให้ครอบครัวสามารถมีความอยู่ดีมีสุขต่อไปได้นาน ๆ ได้แก่ ทุนธรรมชาติ (natural capital) ทุนมนุษย์ (human capital) ทุนทางเศรษฐกิจ (economic capital) และทุนทางสังคม (social capital) ส่วนประเทศในเอเชีย เช่น ประเทศมาเลเซียมี ตัวชี้วัด Family Well-Being Index 2016 (FWBI 2016) ซึ่งมี 8 องค์ประกอบคือ ความสัมพันธ์ในครอบครัว (family relationship) เศรษฐกิจครอบครัว (family economy) สุขภาพครอบครัว (family health) ความปลอดภัยของครอบครัว (family safety) การมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน (family and community involvement) บทบาทครอบครัวในด้านศาสนาและวิถีปฏิบัติเชิงจิตวิญญาณ (family role of religion and spiritual practices) ที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม (housing and environment) และครอบครัวกับ เทคโนโลยีการสื่อสาร (family and communication technology) (National Population and Family Development Board, 2017)

สำหรับประเทศไทย แนวคิดเรื่อง “ความอยู่ดีมีสุข (Well-Being)” ถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาโดยให้คนเป็นศูนย์กลาง ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) เป็นต้นมา ซึ่งแต่เดิมเน้นการเจริญเติบโตของประเทศโดยใช้ตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจ ประเมินผลลัพธ์ของการพัฒนา (Bamroong, 1997; Boonchit, & Natenu, 1998) จากกรอบในการพัฒนานี้ นำไปสู่การกำหนดความหมายความอยู่ดีมีสุขโดยรวมของคนไทย ภายใต้ปรัชญาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2540; 2545) ว่า “ความอยู่ดีมีสุข” หมายถึง การมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำที่ทั่วถึง มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวอบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ ดังนั้น เพื่อให้สามารถใช้ในการประเมินผลการพัฒนาความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ทั้งในภาพรวมและในด้านต่าง ๆ และเพื่อให้สามารถกำหนดนโยบายในการส่งเสริมได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม ความอยู่ดีมีสุขจึงจำแนกได้เป็น 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) สุขภาพอนามัย 2) ความรู้ 3) ชีวิตการทำงาน 4) รายได้และการกระจายรายได้ 5) ชีวิตครอบครัว 6) สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต 7) การบริหารจัดการที่ดีของรัฐ ซึ่งทุกองค์ประกอบจะต้องดำเนินการพัฒนาไปพร้อม ๆ กันเพื่อให้คนไทยอยู่ดีมีสุขอย่างแท้จริง (สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2548)

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาอาจมี ผลต่อการดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตของคนไทย ซึ่งอาจมีผลทำให้ “ปัจจัยแห่งความอยู่ดีมีสุข” ของ ครอบครัวไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม (รุจา ภูไพบูลย์ และคณะ, 2558) ดังนั้น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยมหิดล จึงสนับสนุนให้ดำเนินการโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาครอบครัวไทยแบบบูรณาการตามวงจรชีวิตครอบครัว” เพื่อทบทวนและพัฒนาตัวชี้วัด “ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว” ให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

โครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาครอบครัวไทยแบบบูรณาการตามวงจรชีวิตครอบครัว” ระยะที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อระบุนัยของคำว่า “อยู่ดีมีสุข” ตามการรับรู้ของครอบครัวไทยใน 4 ภูมิภาค และ 1 จังหวัดคือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และกรุงเทพมหานคร เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขที่ครอบคลุมและสอดคล้องตามการรับรู้ของคนไทยมากที่สุด อันนำไปสู่การพัฒนาเครื่องมือชี้วัดครอบครัวอยู่ดีมีสุขที่เหมาะสมกับการประเมินความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยในยุคที่ประเทศไทยกำลังพัฒนาเพื่อก้าวเข้าสู่ไทยแลนด์ยุค 4.0 ซึ่งในบทความวิจัยนี้จะนำเสนอผลการศึกษารับรู้ความหมายของคำว่า “อยู่ดีมีสุข” และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยเฉพาะในพื้นที่กรุงเทพมหานครเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นเมืองสูง บริบททางสังคม สิ่งแวดล้อม และวิถีการดำเนินชีวิตมีความแตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆ

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 ศึกษาการให้ความหมายความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยในกรุงเทพมหานคร
- 2.2 ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยในกรุงเทพมหานคร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ผู้แทนสมาชิกครอบครัวที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 2 พื้นที่ที่สุ่มเลือกโดยวิธีการสุ่มอย่างง่ายจากพื้นที่ในกรุงเทพมหานครที่มีข้อมูลฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงและต่ำ

ในการสนทนากลุ่มได้แบ่งกลุ่มการสนทนาออกเป็นกลุ่มผู้ชาย 2 กลุ่มและกลุ่มผู้หญิง 2 กลุ่มทั้งนี้เพราะความแตกต่างระหว่างเพศอาจมีผลต่อการแสดงมุมมองหรือทัศนคติในการใช้ชีวิต การสนทนาในกลุ่มเพศเดียวกันจะทำให้ผู้เข้าร่วมวงสนทนารู้สึกผ่อนคลายมากกว่า นอกจากนั้น การวิจัยนี้กำหนดให้มีการกระจายอายุของผู้เข้าร่วมในการสนทนาแต่ละกลุ่ม ประกอบด้วยวัยรุ่น (อายุ 15-24 ปี) วัยกลางคน (อายุ 25-59 ปี) และวัยสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) เพื่อให้เกิดความหลากหลายในมุมมองและการสะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับความอยู่ดีมีสุขที่อาจมีความแตกต่างกันตามช่วงวัย

3.2 กลุ่มตัวอย่างของการวิจัย

ผู้เข้าร่วมในการสนทนากลุ่มในการวิจัยนี้รวมจำนวนทั้งสิ้น 35 คน ประกอบด้วยวัยรุ่น (อายุ 15-24 ปี) จำนวน 7 คนเป็นชาย 4 คนและหญิง 3 คน วัยกลางคน (อายุ 25-59 ปี) จำนวน 16 คนเป็นชายและหญิงเท่ากันคือ 8 คน และวัยสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) จำนวน 12 คนเป็นชาย 5 คนและหญิง 7 คน อายุเฉลี่ย 47.7 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษามากที่สุด 15 คน รองลงมาจบประถมศึกษา 11 คน ปริญญาตรี 5 คน และอนุปริญญา 2 คน มีผู้สูงอายุอายุ 75 ปีเพียง 1 คนที่ไม่ได้เรียนหนังสือ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย 6 คน และรับจ้าง 6 คน รองมาทำธุรกิจส่วนตัว 5 คน เป็นแม่บ้าน 4 คน ทำงานอาสาสมัครหรือจิตอาสา 4 คน และมีที่ไม่ได้ทำงาน 1 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การสนทนากลุ่มใช้แนวคำถามกึ่งโครงสร้างที่พัฒนาโดยคณะผู้วิจัย ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มผู้แทนครอบครัวตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ เน้นให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ มุมมองที่หลากหลายและแตกต่างกัน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนา โดยมีผู้ช่วยวิจัยที่มีประสบการณ์อย่างน้อย 2 คนช่วยในการเก็บข้อมูลและสังเกตกระบวนการ และมีการบันทึกเทปหลังได้รับการอนุญาตจากผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มแล้ว

เริ่มการสนทนากลุ่มด้วยการพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคยกันระหว่างผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (moderator) และผู้ร่วมการสนทนากลุ่ม (participants) จากนั้นจะเป็นคำถามในประเด็นที่เกี่ยวกับความอยู่ดีมีสุขและปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุข (family well-being) ตามวงจรชีวิตครอบครัวไทย เช่น ท่านเคยได้ยินคำว่า “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” หรือไม่ ท่านคิดว่า “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” หมายถึงอะไร และมีลักษณะอย่างไร ท่านคิดว่าการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ครอบครัวของท่านเป็นครอบครัวอยู่ดีมีสุขหรือไม่ เพราะอะไร ท่านพึงพอใจชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัวของท่านหรือไม่ อย่างไร และท่านคิดว่าอะไรเป็นปัจจัยที่สำคัญของครอบครัวอยู่ดีมีสุขสำหรับครอบครัวของท่าน เป็นต้น ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยในทุกขั้นตอนได้คำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิและปกป้องผู้ให้ข้อมูล และผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล เลขที่ 2559/393 รหัสโครงการ ID 06-59-35ย

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากการถอดเทปบันทึกเสียงการสนทนากลุ่มแบบคำต่อคำ แบ่งประเด็นการวิเคราะห์เป็น 2 ประเด็นคือ 1) ความหมายของ “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” และ 2) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยตามการรับรู้ของครอบครัวไทยที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร

4. ผลการวิจัย

4.1 ความหมายของ “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข”

จากการสนทนากลุ่มทั้ง 4 กลุ่มพบว่า ผู้ให้ข้อมูลให้ความคิดเห็นเรื่องความหมายของ “ครอบครัวอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย” ไปในทิศทางเดียวกัน แต่มีความแตกต่างกันบ้างในเรื่องของการให้น้ำหนักความสำคัญในบางเรื่องเล็กน้อยแตกต่างกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญมากในเรื่องของ “สัมพันธภาพในครอบครัว” เช่น สมาชิกในครอบครัวรักกัน เข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจกัน ไว้วางใจกัน ใช้เหตุผลในการพูดคุยกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน เป็นต้น และที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ ความอยู่ดีมีสุขในครอบครัวคือการที่ในครอบครัวมีลูกหลานอยู่ร่วมกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา

“ครอบครัวอยู่ดีมีสุขคือ เข้าใจกัน มีอะไรก็มาพูดคุยกัน ปรบความเข้าใจกัน วางแผนชีวิตร่วมกัน ไม่มีหนี้สิน เงินไม่ต้องมีมากก็ได้” (หญิง อายุ 22 ปี)

“ครอบครัวอยู่ดีมีสุขคือ ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ไม่ระแวงกัน รู้จักสามัคคีกัน มีอะไรปรึกษาหารือกัน” (ชาย อายุ 47 ปี)

“ครอบครัวอยู่ดีมีสุขคือ ครอบครัวที่อยู่ปกติสุข อยู่ร่วมกันพร้อมหน้าพร้อมตา มีเรื่องอะไรก็ปรึกษาหารือกัน ถามไถ่ทุกข์สุข ทำกิจกรรมร่วมกัน” (ชาย อายุ 54 ปี)

รองมาจากเรื่องของสัมพันธภาพ ผู้ร่วมสนทนากลุ่มส่วนใหญ่ให้ความหมายความอยู่ดีมีสุขไปในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจในครอบครัว ที่จำเป็นต้องมีรายได้ มีงานทำที่ดีและสุจริต มีเงินพอกินพอใช้ในครอบครัว ไม่มีหนี้สิน มีความมั่นคงทางการเงิน ซึ่งการที่มีเงินพอใช้จ่ายในครอบครัวจะช่วยลดปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัวลงได้ ความอยู่ดีมีสุขจะตามมา นอกจากนั้น ผู้ร่วมสนทนากลุ่มบางส่วนได้พูดไปถึงว่าถ้าสมาชิกในครอบครัวมีความพอเพียงตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 แล้ว ไม่ต้องมีเงินมาก ครอบครัวจะสามารถอยู่ดีมีสุขได้

“ไม่มีเงิน ก็ไม่มีความสุข ต้องมีเงินถึงจะมีความสุข” (ชาย อายุ 23 ปี)

“ครอบครัวอยู่ดีมีสุขคือ ต้องมีทุกอย่างโดยเฉพาะเงิน เพราะเงินสามารถนำมาใช้ในการจำเป็นของการประกอบอาชีพและเลี้ยงดูครอบครัว” (ชาย อายุ 23 ปี)

“ครอบครัวอยู่ดีมีสุขคือ ไม่มีหนี้สิน มีงานทำที่ดีและสุจริต ไม่เจ็บป่วย” (ชาย อายุ 20 ปี)

ส่วนความหมายอื่น ๆ ของครอบครัวอยู่ดีมีสุขที่ผู้ร่วมสนทนากลุ่มร่วมกันแสดงความคิดเห็น เช่น สมาชิกในครอบครัวไม่มีใครภัย ไม่เจ็บป่วย ลูกต้องเป็นคนดี ไม่เกเร เชื่อฟังพ่อแม่ หากมีพ่อแม่แก่เฒ่า คนที่เป็นลูกต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ให้ดีและเปิดโอกาสให้พ่อแม่ได้ทำในสิ่งที่อยากทำ เมื่อครอบครัวเกิดปัญหาหรือวิกฤตในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวต้องมีธรรมะไว้ยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาและผ่านพ้นปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นไปได้ เป็นต้น นอกจากนั้น ครอบครัวอยู่ดีมีสุขยังมีความหมายครอบคลุมไปถึงการได้อยู่ในชุมชนที่ปลอดภัย ไม่มีอาชญากรรม ไม่มียาเสพติด ไม่มีภัยธรรมชาติ และคนในชุมชนมีความเข้าใจเห็นอกเห็นใจกัน สิ่งที่น่าสนใจอีกประการที่พบมากในกลุ่มผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครคือ ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวคือการที่ครอบครัวตนเองไม่เป็นภาระกับใคร ไม่ว่าจะญาติพี่น้องหรือภาครัฐ ขณะเดียวกันจะต้องสามารถช่วยเหลือสังคมเช่นการทำงานจิตอาสาได้ด้วย

“ครอบครัวอยู่ดีมีสุขคือ ครอบครัวไม่เป็นภาระของผู้อื่น ใช้ชีวิตเรียบง่าย พอเพียง พอใจกับสิ่งที่เรามี และได้ช่วยเหลือคนอื่น” (หญิง อายุ 43 ปี)

“ครอบครัวอยู่ดีมีสุขคือ ทำบทบาทหน้าที่ของตนให้ดี และรับผิดชอบหน้าที่ของตนให้ดี” (ชาย อายุ 24 ปี)

“ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง มีเวลาคุณภาพให้กับคนในครอบครัว” (หญิง อายุ 40 ปี)

โดยสรุป ผู้ร่วมสนทนากลุ่มส่วนใหญ่ให้ความหมายของ “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” ว่าเป็นครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน รักกัน เข้าใจกัน และช่วยเหลือกัน ซึ่งสัมพันธภาพที่ดีต่อกันนี้จะ เป็นสิ่งที่ช่วยให้สมาชิกในครอบครัวสามารถฟันฝ่าอุปสรรคหรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้ อีกความหมายหนึ่งของ “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” ที่ผู้ร่วมสนทนากลุ่มในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ให้ไว้ได้แก่ ครอบครัวอยู่ดีมีสุขคือ ครอบครัวที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ มีรายได้ มีงานทำ และไม่มีหนี้สิน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตของครอบครัวในกรุงเทพมหานคร

4.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย

เมื่อให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มตอบคำถามว่า “ท่านคิดว่าอะไรเป็นปัจจัยที่สำคัญของครอบครัวอยู่ดีมีสุขสำหรับครอบครัวของท่าน” จากคำตอบต่าง ๆ เมื่อผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์และจัดกลุ่ม สามารถจำแนกปัจจัยสำคัญของความอยู่ดีมีสุขสำหรับครอบครัวไทยได้ 9 ด้านประกอบด้วย 1) สัมพันธภาพ 2) บทบาทหน้าที่ 3) เศรษฐกิจ 4) การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง 5) ความร่วมใจและความปลอดภัยในชุมชน 6) การพัฒนาทางจิตวิญญาณ 7) การดูแลสุขภาพ 8) การศึกษา และ 9) ความมั่นคงและการพึ่งพา โดยในแต่ละด้านมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

4.2.1 สัมพันธภาพ

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้านสัมพันธภาพ ผู้ร่วมสนทนากลุ่มจำนวนหนึ่งสะท้อนออกมาว่า ครอบครัวของตนเองอยู่ดีมีสุขได้นั้นจะต้องมาจากการที่สมาชิกในครอบครัวมีความรักความเอาใจใส่ต่อกัน เกื้อหนุน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน เข้าใจกันและกัน ไว้วางใจกัน พุดคุยปรึกษาหารือกัน สามัคคีกัน ซื่อสัตย์ ให้เกียรติกัน ลูกหลานเชื่อฟัง อยู่ด้วยกันพร้อมหน้าบ่า มีเวลาคุณภาพที่ได้ทำกิจกรรมร่วมกันบ้าง

“การเป็นครอบครัวต้องมีการเข้าอกเข้าใจกัน ถ้าขาดปัจจัยเหล่านี้ก็จะอยู่ด้วยกันไม่ได้ อย่างเช่น คนหนึ่งพูด แต่คนหนึ่งไม่รับฟัง หรือไม่ฟังด้วยกันทั้งคู่ มันก็อยู่ด้วยกันไม่ได้ค่ะ” (หญิง อายุ 40 ปี)

“การเป็นครอบครัว ถึงแม้ไม่มีเวลาให้กันมาก แต่ถ้ารักและเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน มีสัมพันธภาพที่ดีให้กัน ก็เพียงพอ” (หญิง อายุ 40 ปี)

4.2.2 บทบาทหน้าที่

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้านบทบาทหน้าที่คือ การที่สมาชิกในครอบครัวรับบทบาทหน้าที่ของตนเอง เช่น พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูลูก อบรมสั่งสอนและให้การศึกษา ส่วนลูกต้องเป็นคนดี เชื่อฟังพ่อแม่ ต้องตั้งใจเรียน ลูกที่โตแล้วต้องดูแลพ่อแม่ยามแก่ชรา สามียะภรรยาต้องช่วยกันทำงานบ้านและหาเลี้ยงครอบครัว แต่ละคนต้องรับผิดชอบหน้าที่ของตนให้ดี รวมถึงต้องสามารถปรับเปลี่ยนหน้าที่ได้ตามความเหมาะสมและให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน ไม่สร้างปัญหาหรือทำตัวเป็นภาระของครอบครัว นอกจากนี้หัวหน้าครอบครัวต้องมีศีลธรรมและเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว เป็นต้น

“ลูกต้องเป็นคนดี เชื่อฟังพ่อแม่บางครั้ง ไม่ใช่ทั้งหมด เพราะลูกก็ต้องมีความคิดของตัวเอง” (หญิง อายุ 72 ปี)

“สิ่งที่ทำให้ครอบครัวเป็นทุกข์ก็คือ สามีย้ายไปหลังจากแต่งงาน เช่น เล่นพนัน เทียวผู้หญิง ดิฉันเสียดาย การทำหน้าที่ของสามีไม่ดี” (หญิง อายุ 33 ปี)

4.2.3 เศรษฐกิจ

เรื่องของฐานะทางเศรษฐกิจในครอบครัวพบว่า มีผลต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวในกรุงเทพมหานครเป็นลำดับต้น ๆ ครอบครัวในเรื่องของการมีงานทำที่สุจริต มีรายได้เพียงพอและต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะผู้ร่วมสนทนากลุ่มจำนวนหนึ่งประกอบอาชีพรับจ้างหรือค้าขายซึ่งมีรายได้ไม่ค่อยแน่นอน บางวันมีรายได้พอ บางวันไม่มีรายได้เลย ซึ่งมีผลต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว นอกจากเรื่องรายได้ที่เข้ามาในครอบครัวแล้ว บางคนพูดถึงเรื่องของการไม่มีหนี้สินซึ่งหากมีหนี้สินที่จัดการไม่ได้อาจเป็นเหตุให้ไปก่ออาชญากรรมหรือประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมายได้ง่าย แต่หากมีหนี้สินแต่สามารถบริหารจัดการได้ อันนี้จะไม่

เป็นปัญหากับครอบครัว ส่วนเรื่องของการมีเงินออม มีการพูดถึงอยู่บ้าง แต่มักพบว่าในทางปฏิบัติผู้ร่วมสนทนากลุ่มในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่สามารถเก็บออมเงินได้ค่อนข้างลำบาก นอกจากนั้น เรื่องของการมีบ้านอยู่อาศัยที่เป็นของตัวเองและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย สำหรับครอบครัวในกรุงเทพมหานครแล้ว ถือว่าเป็นตัวสะท้อนความอยู่ดีมีสุขด้านเศรษฐกิจของครอบครัวที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งด้วย

“ถ้าพื้นฐานพอมีฐานะ มันก็จะพออยู่ได้ซึ่งจะทำให้เราไม่ลำบากมากนักอย่างที่เป็นอย่าง” (หญิง อายุ 40 ปี)

“ครอบครัวต้องมีเงินเพราะเงินสามารถนำมาใช้ในความจำเป็นของการประกอบอาชีพและเลี้ยงดูครอบครัว” (ชาย อายุ 23 ปี)

4.2.4 การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง

“การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นสิ่งที่ผู้ร่วมสนทนากลุ่มในกรุงเทพมหานครมองว่ามีความสำคัญต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวอย่างมาก เพราะไม่ว่าครอบครัวจะมีเงินมากหรือเงินน้อย หากไม่รู้จักความพอเพียง จะสามารถนำมาซึ่งปัญหาในครอบครัวได้ แต่หากสมาชิกในครอบครัวรู้จักกินอยู่อย่างพอประมาณ ใช้จ่ายเงินตามความจำเป็น มีน้อยใช้น้อย มีมากใช้น้อย ใช้แต่เฉพาะสิ่งที่จำเป็น รู้จักแบ่งเงินเป็นสัดส่วน มีหนี้สินจะสามารถบริหารจัดการได้ มีออมไว้ใช้จ่ายจำเป็น และพึงพอใจในสิ่งที่ครอบครัวมี และครอบครัวเป็น ครอบครัวจะอยู่ดีมีสุขได้

“ทุกคนต้องยืนอยู่บนความพอเพียง ถ้าพอเพียงก็มีความสุข ถ้าไม่พอมันก็คือความทุกข์” (หญิง อายุ 40 ปี)

“ถึงเราจะไม่รวยเท่าคนอื่นเขา เราอย่าไปมอง เราคิดว่าเราผ่านได้ อันนี้ก็คือมีความสุขที่สุดแล้ว” (หญิง อายุ 72 ปี)

4.2.5 ความร่วมใจและความปลอดภัยในชุมชน

ความอยู่ดีมีสุขด้านความร่วมใจและความปลอดภัยในชุมชน จำแนกได้เป็น 2 มิติคือ เรื่องของความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องและคนในชุมชน กับเรื่องสภาพแวดล้อมในชุมชน ผู้ร่วมสนทนากลุ่มมองว่าครอบครัวจะอยู่ดีมีสุขได้ คนภายนอกครอบครัวมีส่วนสำคัญเช่นกัน ครอบครัวที่มีญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านในชุมชนดี มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คอยสนับสนุนช่วยเหลือ ไม่ว่าร้ายหรือพูดให้ร้ายกัน ยอมรับและเข้าใจซึ่งกันและกัน ครอบครัวนั้นจะอยู่ดีมีสุขได้ ส่วนเรื่องของสภาพแวดล้อมในชุมชน ผู้ร่วมสนทนากลุ่มมองว่าครอบครัวจะอยู่ดีมีสุขได้นั้นต้องอยู่อาศัยในชุมชนที่ปราศจากอาชญากรรม ปราศจากอบายมุขต่าง ๆ โดยเฉพาะการพนันและยาเสพติด เพราะมันมีผลต่อความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและทรัพย์สินของสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้ ผู้ร่วมสนทนากลุ่มอีกส่วนหนึ่งยังมองว่าภัยธรรมชาติมีผลต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวในกรุงเทพมหานครเช่นกัน โดยเฉพาะน้ำท่วม ทั้งนี้เพราะเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เพิ่งเกิดขึ้นและมักเกิดขึ้นกับคนในกรุงเทพมหานครอยู่บ่อยครั้ง อันทำให้เสียทรัพย์สินและประสบความลำบากในการดำเนินชีวิตอยู่มากทีเดียว

“ญาติพี่น้องและคนรอบข้าง (เพื่อนบ้าน/ชาวบ้าน) ทำให้ทุกข์ในแง่มากอดัน เอาเรื่องไม่เป็นเรื่องที่ทำให้หงุดหงิดไม่สบายใจมากอย่แล้วให้ฟัง เอาครอบครัวของเราไปเปรียบเทียบกับคนอื่น” (หญิง อายุ 40 ปี)

“อยากให้คนในชุมชนเอื้อเพื่อเผื่อแผ่กัน เช่น เอื้อเพื่อเรื่องที่ขายของ การทำมาหากิน ” (หญิง อายุ 40 ปี)

4.2.6 การพัฒนาทางจิตวิญญาณ

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณครอบคลุมในเรื่องความตระหนักของสมาชิกในครอบครัวถึงคุณค่าหรือความดีงามของการได้มีชีวิตครอบครัวร่วมกัน การมีสมาชิกในครอบครัวเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้สามารถทำสิ่งต่าง ๆ หรือเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่เข้ามาในครอบครัวได้ รวมไปถึงการที่สมาชิกในครอบครัวมีการถ่ายทอดคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงามของครอบครัว มีการอบรมสั่งสอนหรือเป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่ดี จนกลายเป็นแบบแผนหรือวิถีชีวิตที่สมาชิกในครอบครัวต่างยึดถือปฏิบัติร่วมกัน อันนำมาซึ่งความอยู่ดีมีสุขในครอบครัว

นอกจากนั้น “ธรรมะหรือหลักคำสอนทางศาสนา” เป็นอีกหนึ่งสิ่งที่สมาชิกในครอบครัวใช้เป็นหลักยึดเพื่อช่วยให้สามารถใช้ชีวิตครอบครัวได้อย่างมีความสุข สามารถปล่อยวางจากปัญหาและสิ่งเลวร้ายที่เกิดขึ้นกับครอบครัวได้

“ลูกเป็นที่ยึดเหนี่ยว ทำเพื่อลูก เป็นห่วงลูก กลัวว่าลูกจะอยู่ยังไง ที่ทำได้ที่อยู่ได้ทุกวันนี้ ไม่ใช่ทำเพราะใคร ก็ทำเพราะลูก” (หญิง อายุ 23 ปี)

“ลูกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเอง และคิดว่าจะหยุดดื่มเหล้า ครอบครัวก็จะมีสุขมากขึ้น” (ชาย อายุ 20 ปี)

“หนูพึ่งธรรมะ มันทำให้จิตใจเราสบาย ลืมเรื่องร้าย ๆ ไม่ว่าจะ เป็นในบ้านหรือคนรอบข้าง หนูอุทิศบุญให้ค่ะ” (หญิง อายุ 40 ปี)

4.2.7 การดูแลสุขภาพ

สำหรับครอบครัวในกรุงเทพมหานครมีพูดถึงในเรื่องของสุขภาพร่างกายของสมาชิกในครอบครัวที่ต้องแข็งแรง ไม่มีโรค ไม่เจ็บป่วยหรือพิการ สุขภาพจิตที่ดีต้องดี เช่นเดียวกับในภูมิภาคอื่น ๆ แต่จากการสนทนากลุ่มพบว่า ครอบครัวกรุงเทพมหานครให้ความสำคัญมากในเรื่องของการที่สมาชิกในครอบครัวไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ และไม่ติดยาเสพติด ข้อค้นพบที่น่าสนใจอีกประการคือ กลุ่มผู้ร่วมสนทนาที่สูงอายุจะให้ความสำคัญในเรื่องของปัญหาสุขภาพที่มีผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวซึ่งน่าจะเป็นเพราะความสูงวัยที่เริ่มมีปัญหาสุขภาพและความกังวลถึงปัญหาสุขภาพที่อาจรุนแรงมากขึ้น ขณะที่กลุ่มผู้ที่ยอายุน้อย โดยเฉพาะผู้หญิงจะมองว่าการมีพฤติกรรมข้องเกี่ยวกับสารเสพติดต่าง ๆ ของคู่สมรส เช่น การสูบบุหรี่ การดื่มเหล้า การใช้สารเสพติด เป็นต้น เป็นเหตุของความทุกข์ในครอบครัว

“ครอบครัวเป็นทุกข์มาก ตอนที่ภรรยาเป็นอัมพาต ป่วย ดูแลถึง 7 ปี” (ชาย อายุ 47 ปี)

“ครอบครัวก็คงจะมีความสุขนะ ถ้าสามีไม่กินเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่เที่ยว” (หญิง อายุ 33 ปี)

4.2.8 การศึกษา

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้านการศึกษา หมายถึง การได้รับการศึกษาของสมาชิกในครอบครัวและความสามารถของครอบครัวในการสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวได้รับการศึกษาที่สูง มีคุณภาพทัดเทียมผู้อื่น ทั้งนี้เพราะผู้ร่วมสนทนาเชื่อมั่นว่าการศึกษาที่สูงจะช่วยให้มีงานทำที่ดี รายได้สูง มีอนาคตไกล

และช่วยให้ครอบครัวมีความมั่นคงต่อไป ซึ่งความสุขของครอบครัวจะเห็นชัดเจนเมื่อมีสมาชิกในครอบครัวสำเร็จการศึกษา

“ความสุขของชีวิต คือ ลูกได้รับปริญญา จบการศึกษา มีงานทำ” (ชาย อายุ 65 ปี)

“บุตรหลานเรียนจบคือเป้าหมาย บุตรหลานตั้งใจเรียนคือความสุข” (ชาย อายุ 67 ปี)

4.2.9 ความมั่นคงและการพึ่งพา

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวด้านหลักประกันความมั่นคง ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องของสมาชิกในครอบครัวมีงานทำที่มั่นคง มีรายได้ที่แน่นอน โดยเฉพาะผู้ที่ยังอยู่ในวัยทำงานจะเน้นให้ความสำคัญในเรื่องนี้มาก แต่ในกลุ่มผู้สูงอายุให้ความสำคัญมากในเรื่องของการมีบุตรหลานเลี้ยงดูยามแก่เฒ่า ยิ่งถ้าลูกหลานมีงานการที่ดี และยินดีที่จะดูแลส่งเสียพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่แก่เฒ่า ท่านเหล่านี้จะยังรู้สึกได้ถึงความมั่นคงของครอบครัว

“อยากมีเงินเพิ่มขึ้น เพราะหวังให้ลูกหลานได้อยู่สบาย” (หญิง อายุ 72 ปี)

“ลูก เป็นสิ่งสำคัญเลย เราต้องเริ่มต้นทำอะไรเพื่อเป็นพื้นฐานให้เขา” (หญิง อายุ 60 ปี)

สำหรับคนกรุงเทพมหานคร เรื่องของการมีบ้าน มีที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะการมีบ้านที่เป็นของตนเองด้วยแล้ว พบว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวในกรุงเทพมหานครอย่างมาก โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีที่ซึ่งในปัจจุบันนี้ต้องเช่าบ้านอยู่ ส่วนเรื่องของความช่วยเหลือจากองค์กรของรัฐหรือการเข้าถึงสวัสดิการต่าง ๆ พบว่าตัวแทนครอบครัวในกรุงเทพมหานครกลุ่มนี้ไม่ค่อยกล่าวถึง

“มีบ้านอยู่ที่มั่นคง เป็นของตนเอง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี” (ชาย อายุ 59 ปี)

“อยากได้บ้าน มีบ้านมีที่ดินของตัวเอง ไม่ต้องเช่าเขาอยู่” (หญิง อายุ 27 ปี)

โดยสรุป ผู้ร่วมสนทนากลุ่มในกรุงเทพมหานครระบุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวจำนวน 9 ด้านประกอบด้วย 1) สัมพันธภาพ 2) บทบาทหน้าที่ 3) เศรษฐกิจ 4) การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง 5) ความร่วมมือและความปลอดภัยในชุมชน 6) การพัฒนาทางจิตวิญญาณ 7) การดูแลสุขภาพ 8) การศึกษา และ 9) ความมั่นคงและการพึ่งพา ทั้งนี้ ด้านที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวที่ผู้ร่วมสนทนากลุ่มกล่าวถึงตรงกันมากเป็นลำดับต้น ๆ ได้แก่ ด้านสัมพันธภาพในครอบครัว ด้านเศรษฐกิจ ด้านการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และด้านความร่วมมือและความปลอดภัยในชุมชน

5. อภิปรายผล

ผลจากการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” ที่พบว่าผู้แทนครอบครัวในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในเรื่องของสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวเป็นอันดับแรก ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวรักกัน ใกล้ชิดสนิทสนมกัน ห่วงใยกัน เข้าใจและไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน จะทำให้ครอบครัวอยู่ดีมีสุข ทั้งนี้ เพราะการที่สมาชิกในครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน จะทำให้สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจกัน ต้องการช่วยเหลือกัน มองข้ามความบกพร่องของสมาชิกในครอบครัว ไม่จ้องจำผิดกัน มีการปรับตัวไปในทิศทางที่ส่งเสริมให้ครอบครัวมีความสุข มีความเข้มแข็งและมีพลังที่จะแก้ไขปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้อย่างเหมาะสม ครอบครัวจึงอยู่ดีมีสุข (จรรยาพร สุภาพ,

2552; สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2554) นอกจากนั้น ครอบครัวอยู่ดีมีสุขยังหมายถึง ครอบครัวที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเศรษฐกิจเป็นตัวชี้วัดพื้นฐานความมั่นคงของครอบครัว ถ้าครอบครัวมีเงินเพียงพอ มีอำนาจซื้อเพียงพอต่อการดำรงชีวิต จะสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกในครอบครัวได้ สามารถดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีและมีความสุขได้ การมีเงินยังเกี่ยวพันถึงเรื่องของความสามารถในการจัดหาที่อยู่อาศัยที่มีความคงทนถาวร ตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ถูกสุขลักษณะและมีความปลอดภัยอีกด้วย (สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2548; จรวยพร สุภาพ, 2552)

สำหรับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวในกรุงเทพมหานครสามารถจัดเป็นองค์ประกอบความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยในกรุงเทพมหานครได้ 9 องค์ประกอบคือ ความอยู่ดีมีสุขด้านสัมพันธภาพ ด้านบทบาทหน้าที่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ด้านความร่วมมือและความปลอดภัยในชุมชน ด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ด้านการดูแลสุขภาพ ด้านการศึกษา และด้านความมั่นคงและการพึ่งพา แต่ละด้านมีความหมายครอบคลุม ดังนี้

1) **สัมพันธภาพ** หมายถึงการที่สมาชิกในครอบครัวมีการแสดงออกถึงความรัก ความผูกพัน ความเอาใจใส่ระหว่างกันทั้งในยามปกติ ยามเจ็บป่วย ไข้เนื้อเชื่อใจกัน ซื่อสัตย์ และเมื่อมีปัญหามีการพูดคุยปรึกษาหารือกัน สื่อสารกันอย่างมีคุณภาพ ยอมรับและเคารพความคิดเห็นของกันและกัน ให้เกียรติกันและไม่มีการใช้อำนาจเหนือกัน สามัคคีกัน และมีเวลาคุณภาพที่ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน

2) **บทบาทหน้าที่** หมายถึงการที่สมาชิกในครอบครัวรับบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีการปฏิบัติตามหน้าที่นั้น รับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองอย่างดี และต้องสามารถปรับเปลี่ยนหน้าที่ได้ตามความเหมาะสม รวมถึงการให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน และไม่สร้างปัญหาหรือทำตัวเป็นภาระของครอบครัว ซึ่งบทบาทหน้าที่ในครอบครัวครอบคลุม 5 ด้าน ได้แก่ การทำงานบ้าน การอบรมเลี้ยงดูบุตร การดูแลสมาชิกในครอบครัว การแก้ปัญหาในครอบครัว และที่สำคัญหัวหน้าครอบครัวจะต้องมีบทบาทสำคัญเรื่องการเป็นแบบอย่างที่ดี มีศีลธรรม และเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว

3) **เศรษฐกิจ** หมายถึงการที่สมาชิกในครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจหรือมีทรัพยากรอย่างเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกในครอบครัวมีชีวิตอย่างมีความสุข มีรายได้ต่อเนื่อง มีเงินออม อาจมีหนี้หรือไม่ก็ได้แต่ต้องมีการจัดการอย่างเหมาะสม

4) **การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง** หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ ใช้จ่ายเงินตามความจำเป็น ยึดหลักทางสายกลาง และพึงพอใจในสิ่งที่ครอบครัวมีและครอบครัวเป็น

5) **ความร่วมมือและความปลอดภัยในชุมชน** หมายถึง การที่ครอบครัวแวดล้อมด้วยญาติมิตรที่ดี ได้อาศัยอยู่ในชุมชนที่คนในชุมชนมีน้ำใจ ช่วยเหลือ แบ่งปัน เกื้อกูลกัน เป็นหูเป็นตาให้กัน ชุมชนมีความปลอดภัยจากอาชญากรรม การพนัน ยาเสพติด และภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม เป็นต้น

6) **การพัฒนาทางจิตวิญญาณ** หมายถึงความสามารถของครอบครัวในการตระหนักถึงคุณค่าหรือความดีงามของการมีชีวิตครอบครัวร่วมกัน การมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจที่จะนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตครอบครัว ไม่ว่าจะเป็น บุคคลสำคัญในครอบครัว หลักคำสอนทางศาสนา คุณธรรม ปรัชญาชีวิต ค่านิยมหรือจารีตประเพณีที่ดีงามของครอบครัว

7) **การดูแลสุขภาพ** หมายถึงการที่สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพที่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย หรือมีความพิการรุนแรงที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต มีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพ และหลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ รวมไปถึงการไม่ติดสารเสพติดต่าง ๆ

8) **การศึกษา** หมายถึงความสามารถทางด้านการศึกษาของสมาชิกในครอบครัวในระดับที่เพียงพอต่อการประกอบอาชีพ และความสามารถในการส่งเสริมหรือสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวได้รับการศึกษาที่สูง และการได้รับการสนับสนุนทางการศึกษา

9) **ความมั่นคงและการพึ่งพา** หมายถึงการที่ครอบครัวมีหลักประกันความมั่นคงในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตครอบครัว เช่น ความมั่นคงด้านรายได้ ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความมั่นคงในช่วงบั้นปลายของชีวิต เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า 9 องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวในกรุงเทพมหานครยุคปัจจุบันนี้มีความแตกต่างจากความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวแบบเดิมที่ใช้ชีวิตความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยในระดับประเทศ (สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2548; นิตยา คชภักดี, และคณะ, 2544) แม้ว่าการจำแนกออกเป็นแต่ละองค์ประกอบจะมีความแตกต่างกัน แต่โดยเนื้อหาแล้วพบว่า องค์ประกอบความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว 9 องค์ประกอบนี้มีองค์ประกอบร่วมในบางด้านที่สอดคล้องกับตัวชี้วัดครอบครัวอยู่ดีมีสุขเดิม เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ สุขภาพอนามัย การมีความรู้หรือการได้รับการศึกษา การมีรายได้และการมีงานทำ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าแม้ว่าเวลาจะผ่านมานานพอควรแต่ปัจจัยเหล่านี้ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยเนื่องจากเป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำเนินชีวิตครอบครัว (บังอร เทพเทียน, ปรีดา ตาสี, ปิยฉัตร ตระกูลวงษ์, และสุภัทรา อินทร์ไพบูลย์, 2551; จรวยพร สุภาพ, 2552) นอกจากนี้ องค์ประกอบที่พบว่า มีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นสำหรับครอบครัวในกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน ได้แก่ องค์ประกอบด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณและด้านการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้เพราะการที่ครอบครัวมีหลักยึดไม่ว่าจะเป็นบุคคลสำคัญในครอบครัว หลักธรรมคำสอนทางศาสนาหรือหลักปรัชญาเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลที่ 9 สิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือนเข็มทิศในการชี้นำครอบครัวให้ดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้อง มีศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการลดความขัดแย้ง เสริมสร้างความสุขและความแข็งแกร่งให้กับครอบครัว (พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต), 2553; สุเมธ ตันติเวชกุล, 2561) ส่วนเรื่องพบว่าครอบครัวในกรุงเทพมหานครให้ความสำคัญลดลงคือ เรื่องของการพึ่งพาสวัสดิการของรัฐ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของครอบครัวไทยที่เคยคาดหวังความช่วยเหลือจากภาครัฐในการสนับสนุนเรื่องต่าง ๆ ได้เปลี่ยนมาเป็นเน้นการพึ่งพาครอบครัวตัวเองหรือพึ่งพาชุมชนมากขึ้น

6. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

6.1 ข้อค้นพบจากการวิจัยนี้ทำให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับองค์ประกอบความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยในกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวทั้ง 9 องค์ประกอบนี้มีผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือมีหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการร่วมกันดูแลสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยอย่างครอบคลุมทุก

ด้านและยั่งยืน คือ สมาชิกในครอบครัว ชุมชน หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงาน กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น

6.2 ข้อค้นพบจากการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่า สำหรับครอบครัวในกรุงเทพมหานครแล้ว เรื่องของสัมพันธภาพในครอบครัว เรื่องของฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและการมีที่อยู่อาศัยนั้นเป็นเรื่องสำคัญที่สุดต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวในกรุงเทพมหานคร ดังนั้น การส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว การส่งเสริมด้านอาชีพ การมีงานทำ และการมีที่อยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมจึงควรเป็นเรื่องลำดับต้น ๆ ที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงแรงงาน ต้องดำเนินการเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวในกรุงเทพมหานคร

6.3 การส่งเสริมในเรื่องของจิตวิญญาณและการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอีกเรื่องที่ต้องต้องเผยแพร่และส่งเสริมให้กับสมาชิกในครอบครัว ทั้งนี้เพราะการมีหลักธรรมหรือหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักยึดในการดำเนินชีวิตจะเป็นเสมือนภูมิคุ้มกันในครอบครัว ซึ่งช่วยให้สามารถก้าวผ่านปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ครอบครัวต้องเผชิญและสามารถเดินหน้าต่อไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวได้ในที่สุด

7. กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมหาวิทยาลัยมหิดล ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่ยินยอมให้ข้อมูลส่วนตัวอันสำคัญยิ่ง ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุก ๆ ท่านสำหรับคำแนะนำอันมีประโยชน์ยิ่ง และสุดท้ายขอขอบพระคุณคณะผู้วิจัยทุกท่านที่ร่วมมือกันอย่างเข้มแข็งจนโครงการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

8. เอกสารอ้างอิง

- จรรยาพร สุภาพ. (2552). ครอบครัวไทย ความสุข ความเข้มแข็ง. *บทความในการประชุมวิชาการนานาชาติ ครอบครัวแห่งชาติ ครั้งที่ 6 เรื่อง ครอบครัวไทย ความหลากหลายสู่ความสมดุล ความสุข และความเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาอนามัยครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นิตยา คชภักดี, ศิริกุล อิศรานุรักษ์, รุจา ภูไพบูลย์, จิตตินันท์ เดชะคุปต์, อธิวัฒน์ เปล่งสอาด, ผจงจิตต์ พิทักษ์ภากร, สุพัตรา ภูธนานุสรณ์, ศิริพรรณ ทองเจิม, ณัฐนารี เอมยงค์, จิรนนท์ ขำนอง, นันทนา แสนสาคร, และจินดาพร พลสูงเนิน. (2544). *โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข”*. นครปฐม: สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บังอร เทพเทียน, ปริณดา ตาสี, ปิยฉัตร ตระกูลวงษ์ และ สุภัทรา อินทร์ไพบูลย์. (2551). ปัจจัยที่สัมพันธ์กับครอบครัวเข้มแข็ง. *วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา*. 6 (2), 25-38.
- พระครูนิภาสธรรมาธิมุต (อำพร ปริมุตโต). (2553). *การแก้ไขปัญหาคาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รจนา ภูไพบูลย์, ระพีพรรณ คำหอม, ถวัลย์ เนียมทรัพย์, สาวิตรี ทยานศิลป์, ดารุณี จงอุดมการณ์, จิตตินันท์ เดชะคุปต์, จินตนา วัชรสินธุ์, นิทัศน์ ภัทรโยธิน, วรณี เตียววิศเรศ, และทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล. (2558). *การสังเคราะห์องค์ความรู้: การเปลี่ยนแปลงสถานภาพครอบครัวไทยและแนวทางเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. (2554). *ชุดความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง (สำหรับผู้ปฏิบัติงานด้านครอบครัว)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2540). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544)*. สืบค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2563, จาก

https://www.nesdc.go.th/ewt_w3c/main.php?filename=develop_issue.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2545). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549)*. สืบค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2563, จาก

https://www.nesdc.go.th/ewt_w3c/main.php?filename=develop_issue.

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ. (2548). *รวมตัวชีวิตเกี่ยวกับความอยู่เย็นเป็นสุข*. เอกสารประกอบการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติปี 2548. กรุงเทพฯ: บริษัท ธนอักษรพิมพ์ จำกัด.

สุเมธ ตันติเวชกุล. (2561). *เศรษฐกิจพอเพียงนำสู่ความสุขของชีวิตอย่างยั่งยืน*. สืบค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2563, จาก <http://social.nesdb.go.th/social/Portals/0/Documents/เศรษฐกิจพอเพียงนำสู่ความสุขของชีวิตอย่างยั่งยืน.pdf>.

Bamroong, A. (1997). *Thailand's development strategies and prospects for the twenty-first century*. Working paper No.49. National Economic and Social Development Board Thailand.

Boonchit, W., & Natenu, S. (1998). *The eighth National Economic and Social Development Plan and current economic adjustment and indicators for monitoring and evaluation of the eighth Plan*. Working paper No.64. National Economic and Social Development Board Thailand.

McKeown, K., Pratschke J., & Haase, T. (2003). *Family Well-Being: What Makes A Difference? Study Based on a Representative Sample of Parents & Children in Ireland*. Retrieved March 9, 2019, from <https://www.semanticscholar.org/paper/Family-well-being%3A-what-makes-a-difference-Study-on-McKeownPratschke/476739310b67baabb60e5da7f136767f411e373f>.

Milligan, S., Fabian, A., Coope, P., & Errington, C. (2006). *Family well-being indicators from the 1981-2001: New Zealand Census*. Statistics New Zealand.

- National Population and Family Development Board. (2017). *Report on Malaysian family well-being index 2016*. Kuala Lumpur: Sector of Population and Family Research National Population and Family Development Board (NPFDB).
- Organization for Economic Co-operation and Development. (2016). *Measuring well-being and progress: Well-Being research*. Retrieved March 9, 2019, from <https://www.oecd.org/statistics/measuring-well-being-and-progress.htm>.
- Peisher, A., Sewell, M. & Kirk, R. (2001). *Outcome Accountability for Family Support Programs: Volume I: Concepts*. Chapel Hill, NC: FRIENDS National Resource Center for Community Based Family Resource & Support Programs.
- Wollny, J., Apps, J. & Henricson, C. (2010). *Can government measure family wellbeing? A literature review*. London: Family and Parenting Institute.